

NIEUWS UIT LAMBARENE.

Bureau van Uitgifte: Vonderlaan 22, Apeldoorn.

Nummer 3.

(GRATIS).

Nov. 1931.

Onze karavaan op marsch.

OMZWERVINGEN ALS ARTS DOOR OERWOUDE EN STEPPEN.

Brief van Mej. Emma Hauszknecht.

—o—

Lambarene, 31 Aug. 1931.

Reeds lang koesterde de heer Schweitzer het voornemen, dat een der artsen van het Ziekenhuis een reis door de streek ten Zuiden van Lambarene zou maken. Uit deze streek, aan beide oevers der N'Goenie, de groote, boven Lambarene uitmondende zijrivier der Ogowe, gelegen, komen n.l. dikwijls zieken naar ons toe, om zich bij ons te laten opereeren. Velen hunner hebben gaartoe afstanden van soms 500 K.M. af te leggen.

Het verkeer tusschen die streken en

Lambarene wordt daardoor bemoeilijkt, dat de N'Goenie slechts tot Samba, ongeveer 130 K.M. stroomopwaarts van Lambarene, bevaarbaar is. Dan komt een machtige waterval en verder naar boven een 30 K.M. lang gedeelte van stroomversnellingen. Vandaar af is de rivier weer 150 K.M. voor kano's en zelfs kleine stoombooten bevaarbaar.

De lieden, die uit deze zuidelijke streken naar ons toe willen komen, kunnen dus niet eenvoudig de N'Goenie afvaren, maar moeten boven Samba een groot gedeelte te voet afleggen, en zijn er dan op aangewezen, dat men hun in Samba kano's ter beschikking stelt. Omdat het voor zieken uit die streek zoo bezwarend is naar ons toe te komen, is het noodig, dat wij naar hen toegaan. Ook moeten diegenen, welke een operatie moeten ondergaan, aangemoed-

digd worden, de bezwaren en de langdurigheid der reis niet te schuwen, om naar ons toe te komen.

Toen nu in Mei met juffr. Emmy Hopf en de verpleegsters juffr. Emilie Spoerri en juffr. Martha Winkelmann de Hollandsche arts dr. Pieter van der Elst met zijn vrouw aangekomen waren, werd het mogelijk, dat juffr. dr. Anna Schmitz een reis van eenige weken ging doen. In den zomer, in het droge jaargetijde, is het aantal patienten in het ziekenhuis niet zoo groot als anders, zoodat twee artsen dan voor den gewonen gang van zaken voldoende zijn. Ook is het droge jaargetij, van Juni tot October, de aangewezen tijd hier om te reizen, reeds alleen al daarom, omdat in den regentijd vele rivieren, die men onderweg ontmoet, niet over te trekken zijn.

Als begeleidster van juffr. dr. Schmitz werd ik uitgekozen. Wij kregen van dr. Schweitzer de opdracht, tusschen de zee en de N'Goenie zoover mogelijk naar het Zuiden te trekken en zoo het mogelijk was aan de andere zijde van de rivier weer terug te keeren.

De reis werd op minstens zes weken geschat.

In het midden van Juni begonnen we met de voorbereidingen. Uit de arbeiders, die bezig waren boomen te rooien uit het bosch om het ziekenhuis gelegen, werden tien vertrouwde menschen uitgezocht, die reeds dragersdiensten bewezen hadden en afkomstig waren uit de omstreken van de N'Goenie, en die dus de taal dier stammen verstaan.

Lieden uit de rondom Lambarene wonende stammen zijn als dragers onbruikbaar. Zij zijn lange wandelingen, een last dragende, niet gewend.

Daarna kwam het pakken der lasten, elk ongeveer 25 kilogram wegende, aan de beurt. De medicijnen, instrumenten en verbandartikelen maken drie, voorraden aan levensmiddelen en het kookgerei weer drie, onze veldbedden en dekens twee en de schoone kleeven ook weer twee lasten uit. De tiende drager krijgt 25 kilogram zout te dragen, om het als we in het binnenland zijn,

voordeelig te kunnen ruilen tegen levensmiddelen, omdat zout daar een kostbaarheid is. Als „noodrantsoen” voor de dragers nemen we 15 kilogram rijst mee. Wij moeten er immers rekening mee houden, dat wij onder bepaalde omstandigheden een langer stuk van den weg konden af te leggen hebben, alvorens we een dorp aantreffen, waar we in ruil voor zout of geld bananen, maniok en palmolie voor de dragers bekomen kunnen.

De levensmiddelen voor ons eigen gebruik bestonden uit meel, griesmeel, suiker, thee, geconserveerde melk, vet in blikken en gedroogde vruchten.

Iedere drager sjort nog op zijn last een deken en een muskietennet, die hij van het ziekenhuis voor deze reis meekrijgt.

Alles wordt in lichte kisten verpakt en in een vlechtwerk van lianen gedragen, dat door schouderriemen van boomschors, als een rugzak op den rug gedragen wordt.

Op Zaterdag den 27 Juni hoort dr. Schweitzer, dat een Europeaan uit de meren beneden N'Gomo, vanwaar de landweg naar het Zuiden begint, zich met zijn groote motorboot in Lambarene bevindt en zoo vriendelijk is ons op zijn terugvaart op Maandagmorgen te willen meenemen. Gelukkig zijn onze voorbereidingen zoover gevorderd, dat wij deze gunstige gelegenheid, welke een groote besparing voor het ziekenhuis beteekent, benutten kunnen. De vaart met de motorboot tot aan de Zuidelijke punt van het Ogemmwe-meer neemt een dag in beslag. Den volgenden dag begeben wij ons op weg.

De eerste dagen zijn zeer vermoeiend. Voortdurend gaat de weg door moerassen en oerwoud. Dikwijls is het pad nauwelijks te onderscheiden. Heele gedeelten van den weg moeten wij tot aan de knieën door zwarte modder waden. Geen enkel dorp treffen wij hier aan. Wat zijn we nu blij met den rijstvoorraad, die Schweitzer ons opgedrongen heeft. Den eersten nacht brengen we door op een heuvel, tusschen twee moerassen, in de open lucht. Onze dragers legeren zich om ons heen en drie

reusachtige vuren tot bescherming tegen wilde dieren, worden den ganschen nacht onderhouden.

Aan het einde van den tweeden dag komen wij aan den Noordelijken oever van het zich lang en smal uitstreckende meer Niembe, hetwelk in verbinding staat met een nabijliggend meer. Hier moeten we een blanken houthandelaar aantreffen en een kano vinden, om over het meer naar de N'Komirivier te varen. Doch wegens de slechte tijden heeft de blanke zijn zaak opgegeven en is vertrokken. Gelukkig bezit een inboorling, die hier voortdurend vertoeft, een kano, die als het moet ons allen kan bevatten. Voor een mooië gift stelt hij ons die ter beschikking benevens drie pagaaien en gaat zelf mee. In den engen arm van het meer, waar we in het begin doorheen moeten, versperren dikwijls groote, in het water gevallen boomstammen den weg. Dan zijn onze mannen gedwongen, uit de boot te gaan en met bijl en kapmes vrij baan te maken. Het is aandoenlijk zoo gewillig zij zijn, alsof ze zich verantwoordelijk achten, dat ons geen onheil treft. Bij het invallen van den nacht ligt het zwaarste deel van den weg achter ons. Thans varen we in open water verder.

Het begint zacht te regenen. Nu en dan dringt een langgerekte vogelkreet van den oever, dien we in de duisternis niet meer kunnen zien, tot ons door en vermengt zich met het plassen der pagaaien door het water. Overigens diepe stilte. We zijn te moe om met elkander te praten.

Ongeveer negen uur in den nacht roept onze gids in de duisternis. Stemmen antwoorden uit de verte. We sturen onze boot in de richting, waaruit het antwoord komt, en stooten weldra aan land. Hoe verheugen we ons over de menschen en de drie hutten, die we hier aantreffen. Weer moet het noodrantsoen worden toegepast.

Den volgenden dag hebben we weldra het meer achter ons en moeten we ongeveer 50 kilometer de N'Komirivier opvaren. Aan den oever vinden we eenige dorpen en hebben we de eerste gelegenheid, om zieken te behandelen.

Gelukkig haalt den tweeden dag een Europeaan ons in, die met zijn motorboot eveneens stroomop vaart. Hij neemt ons en onze mannen mee, waardoor we een heelen dag uitwinnen.

Van dezen Europeaan hooren we, dat we verkeerd deden met van het Zuidelijke gedeelte van het Ogemmwe-meer uit te gaan. Een betere weg begint verder noordelijk. Door verkeerde inlichtingen hebben we dus die tocht door de moerassen ondernomen. Aan het eind dezer riviertocht zijn we uit het moerasgebied vandaan en op den rechten weg.

Vijf dagen lang marcheeren we nu nog naar het Zuiden tot Bongo, waar de regeeringsambtenaar zijn zetel heeft.

Op dezen weg liggen de dorpen midden in het woud ongeveer één tot anderhalf uur van elkaar verwijderd. Eerst zijn het slechts kleine, arme, half verlaten dorpen met lage, door rook zwart geworden hutten uit bamboe, leem en boomschors gemaakt. De inboorlingen zijn schuw en gaan dadelijk bij onze komst op de vlucht. Een of twee zieken, die achtergebleven zijn, komen aarzeland naderbij. Aangemoedigd door hun voorbeeld, komen de anderen weer terug. Dikwijls kruipen we zelf in de hutten, om te zien, of er nog ernstige zieken zijn, waarvan men ons niets verteld heeft. Het gebrek, de vuilheid, de domheid, de hopeloosheid van deze geheel wilden maken een diepen indruk op ons.

In de bosschen volgen we de sporen van olifanten en nemen met angst ook die van luipaarden waar. Een vroegere patiënt, dien we op een boschpad tegenkomen en die mij dadelijk herkent, vergezelt ons met blijdschap over het wederzien, gedurende verscheiden dagen. Hij is jager en maakt ons op veel opmerkzaam. Op zekeren dag knalt het uit het kreupelhout niet ver van ons, alsof er een schot afgaat. „Wat is dat?” vraag ik. „Dat is „hij” luïdt het rustige antwoord. Wie „hij”? — „Nu, de olifant! Hij breekt een stam, om de bladeren van de kroon te kunnen eten!” Dikwijls vinden wij in deze dagen langs onzen weg boomen en pal-

men, die de olifanten afgebroken en kaal gevreten hebben. „Door de olifanten”, zegt onze jagersman, „zijn er hier in den omtrek weinig aanplantingen, „hij” verwoest alles”.

Later treffen wij tot onze vreugde ook groote en zindelijke dorpen aan, welker bevolking uitgebreide aanplantingen van taro¹⁾, bananen en maniok onderhoudt. De vrouwen verrichten het werk. De mannen bewaken de aanplantingen of jagen met een spiets op wilde zwijnen en antilopen. Zij zetten ook valstrikken uit voor luipaarden.

In de dorpen loopen kippen, eenden en schapen vrij rond. De schapen hebben geen wol, doch een huid als de geiten.

In een dorp merkte ik den hoofdman op, die onbewegelijk voor zijn hut zat. Aan het eind van het dorp kakelt een kip. Nu staat hij op, haalt het ei en gaat naar zijn plaats terug. Even daarna kakelt een andere hen aan het tegenovergestelde deel van het dorp. Weer verheft de hoofdman zich, om ook dat ei te zoeken. De kippen behooren hem. Den ganschen morgen zit hij toe te luisteren, opdat hem geen der eieren zal ontgaan.

In deze dorpen vinden onze dragers ook gemakkelijk een onderkomen. Voor Europeanen heeft het bestuur in verscheiden dorpen eenvoudige rusthuizen uit bamboe en leem of boomschors laten vervaardigen, in welke men zeer goed wonen kan. Juffr. Schmitz en ik slaan echter onze bedden meest onder de veranda der hut op, om zooveel mogelijk lucht te hebben. Zijn er geen hutten voor doorreizende Europeanen in de dorpen, waar wij willen overnachten, dan richten wij ons in in de hut, die als bewaarplaats dient voor fetischen. Deze hut is een soort van gemeentezaal, waarvan de eene zijde geheel open is, er worden beraadslagingen gehouden en fetischdansen uitgevoerd. Een onzer begeleiders, Madoengoe genaamd, slaapt steeds in onze nabijheid als onze be-

schermmer. Hij was vroeger knecht bij een nu in Europa wonenden Elzasser, die vaak in deze streken reisde. Daardoor heeft Madoengoe ervaring op het gebied van reizen en is hij een goede hulp voor ons.

Dat onder de inboorlingen ook vrouwen tot een functie van aanzien kunnen komen en zich gehoorzaamheid weten te verschaffen, ondervonden we in het dorp Maindji, waar een vrouwelijke inboorling erkend wordt door de openbare macht als hoofd van het kanton. Met waardigheid komt ze ons ter begroeting tegemoet en geleidt ons naar de hut, waar we overnachten moeten. Op haar bevelen brengen de dorpsbewoners ons water, hout en vuur om te koken. Zij zelf schenkt ons bananen en aardappelen uit haar aanplanting. Toen zij hoorde wie wij waren, en dat wij medicijnen bij ons hadden, verzamelde ze snel alle zieken, die ze te bereiken wist. Op dezen avond heeft juffr. Schmitz tot diep in den nacht patienten geholpen. Eenige onzer dragers spreken verscheiden negerdialekten en helpen ons als tolken.

Over het algemeen bemerken we nu, in tegenstelling onzer ervaring van de eerste dagen, hoe graag de inboorlingen hier onze medicijnen en raad aannemen. Het komt voor, dat menschen uit dorpen, die ter zijde van onzen weg liggen, ons over heele afstanden nareizen, om hulp te komen vragen.

Gewoonlijk is het bericht van onze komst reeds voorafgegaan. Op welke wijze blijft onverklaarbaar. Het gebeurt ook, dat heele dorpen onder leiding van hun opperhoofd zingend en handenklappend plotseling op de plaats komen, waar wij rust houden. De gezonden worden op zij gesteld, de zieken treden in een rij rondom de medicijnkisten. Met behulp van een tolk leggen ze uit, wat hen mankeert en bekomen ze een medicijn met de aanwijzing, hoe ze die gebruiken moeten.

Van een doofstomme vrouw, die ons met een helderen, vriendelijken blik opneemt, stelt het dorps hoofd de volgende diagnose: „Deze vrouw spreekt met de oogen en hoort met het hart.”

¹⁾ Een plant tot de familie v. d. aronskelk behoorend, waarvan de wortels tot voedsel dienen.

Daar zij door medicijnen niet geholpen kan worden, zie ik haar vriendelijk aan en verklaar den omstanders, dat toch alle menschen, ook die met gezonde ooren, leeren moesten om met het hart te luisteren.

Een vrouw met een rijp abces in de okselholte durft ons niet te naderen. Haar man staat naast haar en verklaart: „Ik behandel mijn vrouw zelf”. Wij moeten hem zijn gang laten gaan.

Alle aanwezigen nemen deel aan het onderzoek. Luid roepen zij elkander elke beweging toe, die de zieke of juffr. Schmitz uitvoert. Stelt men den patienten een vraag, dan antwoorden velen door elkaar. Juffr. Schmitz houdt zich de ooren toe en dreigt geen medicijnen meer uit te geven, indien er niet spoedig rust komt. Alles tevergeefs. Het koor antwoordt haar: „Ja, u hebt gelijk!” En ieder roept den ander toe, stil te zijn en het lawaai duurt voort. Slechts wanneer juffr. Schmitz de stetoscoop ter hand neemt, wordt het tumult minder, alsof ze allen met elkaar mee luisteren wilden, waar de „worm” dat is de ziekte, in den patient rond kruipt.

Krijgen we patienten te zien, die geopereerd moeten worden, dan geven we hen een schriftelijke verklaring, dat zij voor dit doel naar het ziekenhuis in Lambarene komen moeten en daar genezing kunnen vinden. Dit schrijven beteekent voor hen de verzekering, dat zij bij ons goed opgenomen zullen worden. Meteen dient het hun als bewijs bij het districtshoofd, wanneer zij bij hem komen en hem verzoeken, hun de reis toe te staan en mogelijk te maken.

Allen bestuursambtenaren, die wij op onze reis ontmoeten, verzoeken wij, om het den zieken in elk opzicht te vergemakkelijken, de reis naar Lambarene te ondernemen, en we vinden bij hen groote bereidwilligheid. Meermalen vernemen wij van hen, dat zij het waren, die ons deze en gene onzer geopereerden gezonden hadden.

Aan den avond van den 7en Juli bereiken we Bongo. We logeeren in

het huis van den regeeringsambtenaar. Onze zwarte helpers krijgen verlof in diens keuken eenige brooden te bakken voor onze verdere reis.

Het districtshoofd geeft ons een gids mee, die ons tot Tchibanga, den naastbijgelegen zetel van het bestuur, begeleiden moet. Wij laten hem, omdat hij den weg kent, vooraan gaan. Spoedig echter merken we op, dat hij ons naar het Noord-Oosten inplaats van naar het Zuid-Oosten voert. Hij spreekt het tegen, zich in den weg vergist te hebben, ondanks dat wij hem, wijzend op den stand der zon, op zijn vergissing bij de ingeslagen richting opmerkzaam maken. Na twee dagen zwerven in de bergen bevinden wij ons in het Noordelijk gelegen Tschenge N'Goessoe, inplaats van in het Zuidelijk gelegen Digaba, waar wij heen wilden.

Onze geleider heeft met opzet dezen grooten omweg genomen, omdat hij zijn hier wonende familie bezoeken wilde. Onderweg tracht hij de dorps- hoofden over te halen, ons niet de werkelijke, doch de door hem aangegeven namen der dorpen te noemen. Maar van nu af laten wij hem niet meer als gids voorafgaan. Hij moet aan het eind der rij marcheeren. Deze omweg kost ons vier dagen, doch doet ons dorpen bezoeken, waar we anders niet gekomen zouden zijn.

De volgende dagen gaan we afwisselend door bosch en savannah's. 's Avonds den 15en Juli meldt een inboorling, het districtshoofd van Tchibanga, dat twee blanke dames alleen en te voet het land doortrekken om zieken te behandelen. Men gelooft hem niet, omdat men het onmogelijk vindt. Hij moet zich zelfs het verwijt laten welgevalen, door de reuk van palmwijn op zulke ideeën gekomen te zijn. Spoedig echter werd hij schitterend gerechtvaardigd.

Den 16en Juli voormiddags bereiken wij Tchibanga, dat slechts vier dagreizen oostelijk van de zee ligt. Het districtshoofd en zijn vrouw dragen zorg voor onze verdere reis, en geven ons allerlei raad voor den nu volgenden marsch door de Savannah. In hun

voorzorgen noodzaken zij ons, twee open draagstoelen uit bamboe gevlochten en de daarvoor noodige dragers aan te nemen. Hoewel wij besloten, geen gebruik te maken van deze vervoermiddelen, omdat het ons te voet beter bevalt en het tegen ons gevoel strijdt, ons door menschen te laten dragen, zoo nemen wij de draagstoelen eenige dagen met ons mee, tot wij ze zonder onbeleefd te schijnen, kunnen terugzenden.

In Tchibanga leeren wij de ouders kennen van Bolingis, onzen oudsten inlandschen verpleger. Hij zelf kon, ten-

Maar eens liepen we een heelen dag, zonder water aan te treffen.

Soms voert onze weg door heele streken van afgebrande steppen. In het droge jaargetij steken de inboorlingen het steppengras in brand. Zij doen dat, om het vluchtende wild te kunnen jagen en ook, om bij het begin van den regentijd, waar dit afgebrande gras vroeger uitgroeit dan het verdorde, buffels en antilopen hier naar toe te lokken.

Waar wij door nog niet afgebrande savannah's loopen, zien wij eenige bloe-

De drager Milakoume vermoeid.
Vermoeid en nog geen water te vinden.

gevolge zijner beenzweren niet met ons op reis gaan.

Van Tchibanga uit, dat hemelsbreed ongeveer 270 K.M. zuidelijk van Lambarene ligt, en op alle grootere kaarten van Afrika geteekend staat, trekken wij in 'n groote boog nu Westwaarts door 't brongebied der N'Goemierivier heen.

Eerst marcheeren wij vijf dagen lang door heuvelachtige savannah's. De dorpen liggen dikwijls drie uur ver uit elkaar. Wij missen hier het heldere water, dat we te voren zoo dikwijls aantreffen. Ons drinkwater moeten we uit meer of minder moerasachtige waterplassen scheppen, maar koken het voor alle zekerheid. De negers hebben dezen voorzorgsmaatregel niet noodig.

In vergelijking met de bosschen en weiden in Europa, is het land onder den aequator voor zoover wij het kennen, vrij arm aan bloemen.

Wij vonden eenige rose stroobloemen, kleine witte stervormige bloempjes en gele bloemhoofdjes. Ook een soort van wilde roos komt in de steppen voor. Zij is echter in schoonheid niet te vergelijken met de Europeesche. Als huisjes van dwergen zien de talrijke in het gras staande termietenhoopen er uit.

Bij onzen tocht door de savannah werden wij eens onverwacht opgehouden. Een hoofdman uit het gebergte, die van onze komst gehoord heeft, komt met een schare vrouwen en meisjes

op den weg, waar wij langs trekken. Zieken zijn er niet onder. De hoofdman schenkt ons twee eieren en vertelt ons, dat zij alleen gekomen zijn, om ons te zien en te begroeten.

Dat wij twee vrouwen zijn en te voet het land doortrekken, is ook voor de negers onbegrijpelijk. Zelfs informeert menige hoofdman, waar de blanke mannen zijn, die ons begeleiden. „Of wij geen geweer en kruit hebben?” „Nee”. „Of wij dan niet bang zijn?”

gen lichtgrijze klei-aarde, waaruit ze kruiken en schotels vormen, die ze dan in open vuur bakken.

Deze klei-aarde gebruiken ze ook als geneesmiddel bij brandwonden en huidziekten. Ze bestrijken er de zieke plek van het lichaam mee. De leemaarde droogt in en vormt een harde korst, die er dan afgenomen moet worden. Een vrouw had ook de brandwonden van haar kindje aan beide bovendien en beenen op deze wijze behandeld,

Mejuffrouw dr. Schmitz houdt een consult.

„Nee. Wij komen uit het ziekenhuis van Lambarene en kennen geen angst.” Een hoofdman schenkt ons uit vriendelijkheid een stuk mooi suikerriet en vergezelt ons meer dan twee dorpen verder.

Uit menig dorp trekt ons een gezantschap tegemoet, opdat wij ons in den weg niet zullen vergissen. Plotseeling, bij den ingang van het dorp ooverdoovende vreugdekreten, handengeklap, voetgestamp. De vrouwen geleiden ons in danspas tot voor de hut, waar we halt maken.

In deze streken vinden de inboorlin-

maar was er toch dankbaar voor, dat juffr. Schmitz haar zalf gaf en uitlegde, hoe ze die gebruiken moest.

Aan den kant van den weg in de nabijheid der dorpen vinden we weldra dan hier, dan daar gebroken vaatwerk, verscheurde kleedingstukken, stuk geslagen flesschen en manden, zooals inboorlingen ze vlechten, op den grond liggen. Dat zijn begraafplaatsen. Sterft iemand, dan wordt onmiddellijk zijn bezitting onbruikbaar gemaakt en op zijn graf gelegd. Slechts levend bezit als kippen en schapen wordt onder de familie verdeeld. Zelfs de kinderen van

een overledene durven noch een kleedingstuk, noch een bord, noch een leege flesch uit de bezittingen van hun vader houden. „Namen we het geringste voor ons zelf”, verklaart onze drager mij, „dan zou men denken, dat wij hem vergiftigd hadden om te erven.” Boven het graf van een rijk opperhoofd hangen lendedoeken en broeken volgaten, evenals een paar leeren schoenen en een muskietennet.

Keert een inboorling, die eenigen tijd

De moeilijke wandeling door de zwarte asch, die de zonnehitte dubbel deed gevoelen, bezorgt ons hoofdpijn, welke ons dwingt in het naaste dorp een rustdag te houden. De bamboehut, waarin we willen kampeeren is zoo klein, dat we er eerst den voorwand uitnemen moeten, om de veldbedden onder het dak te kunnen schuiven.

Den 19en dag na ons vertrek van Lambarene bereiken we de Zuidelijkste punt van onze tocht. Drie dagen

Een dorp in de savannah Elva.

bij Europeanen in dienst was, met wat hij spaarde in zijn dorp terug, dan moet hij successievelijk alles aan zijn bloedverwanten afgeven.

In de steppen leven verschillende soorten van antilopen en vooral wilde buffels, die gevaarlijk zijn, daar ze de menschen aanvallen zonder vervolgd te worden. Terwijl we eens in een dorp voor een hut onze middagrast hielden, gingen twee buffels heel gemoedelijk grazend aan het eind van het dorp over den weg.

Den laatsten middag, dat we in de savannah waren, zagen we dat onverwachts het gras brandde, waar we zooeven noch gerust hadden. Plotseling stond ook de steppe voor ons in vlammen en toen naast ons aan beide kanten van den weg. We konden hen, die het aanstaken, niet ontdekken.

later, op de hoogvlakte van Boeali, nemen we bij den ondergang der zon afscheid van de savannah. In een mat violet gehuld, breidt ze zich voor onze blikken uit, terwijl langzaam de avond daalt. In het Westen flakkeren nog de vuren der brandende steppen, in het Oosten verheffen zich in zwarte silhouetten de hooge bergen, waarop we nu afgaan.

Van het dorp Boeali uit bereiken we, naar het Oosten reizend, in vijf dagmarschen Divegni, den zetel der bestuursambtenaren. Het districtshoofd heeft zoo juist het gebied verlaten, om met verlof naar Europa te gaan, en de arts van het hier opgerichte kamp van slaapzieken, is op reis. De volgende dag is het Zondag, dien we ook als rustdag benutten.

We zijn op een hoogvlakte van on-

geveer 400 Meter boven de zee. De nachten zijn frisch. Van nu af hebben we wekenlang donker weer, dikwijls zelfs des morgens nevel. De zon breekt maar zelden een poosje door.

In de bergen van Divegni leeren we de Bavoembos kennen. Het zijn griezelige menschen met een dierlijke gelaatsuitdrukking. We zien er mannen bij, die als vrouwen gekamd zijn. Ze zijn wantrouwend en komen er slechts moeilijk toe, hun zieken bij ons te brengen.

Als nachtrust wijst in een Bavoembodorp de hoofdman ons een hut, die van buiten er groot en ruim uitziet, maar een merkwaardig klein vertrek bevat. Bij nader onderzoek blijkt, dat in de groote hut twee kleinere zijn ingebouwd. De wilde houdt niet van groote vertrekken. We hebben hutten gezien, waarin een mensch slechts gebukt kan binnenkomen en slechts zittend of liggend kan verblijven. De Regeering dwingt echter de inboorlingen tot het bouwen van bewoonbare hutten. Een kleine hut is echter gemakkelijker te verwarmen dan een groote, en de wilde, die ongekleed loopt, vreest vooral in de bergen de koele nachtlucht. Om deze reden bouwt hij zich in de groote hut, die hij gedwongen is op te richten, een kleine hut met dak, venstergat en deur. Deze binnenste hut is zijn eigenlijke woning, naar die buitenste mag de overheid kijken. Natuurlijk slaan we onze veldbedden op in de gang tusschen de beide ingebouwde hutten. Het dorps hoofd wil het ons beletten met het oog op 'de tijgers, die de menschen aanvallen. We laten ons echter niet naar het binnenste verbannen en beloven hem den ganschen nacht een groot vuur aan te houden om de dieren af te weren. Hij is daarmee echter niet tevreden, maar verstrekt ons groote netten van dikke koorden en overtrekt daarmee de gansche hut, dat er geen reet overblijft, waardoor het dier kan binnenkomen. Voor den ingang spant hij een dubbelt net en bindt daar een schel aan, die bij aanraking van het net onmiddellijk klingelt. In de meening, dat hier bijzonder veel luipaards voorkomen en ge-

dood worden, geven we den 'wensch te kennen, een luipaardhuid te koopen, maar Zengoei, een onzer vertrouwde dragers, antwoordt voor den hoofdman ons: „Deze luipaards hebben geen huid! Wat hier te vreezen is, dat zijn geen luipaards, maar menschen, die als luipaards doen.” Dat wil zeggen, dat er hier luipaardmenschen zijn. Deze zijn door de waan bezeten, dat ze luipaards moeten worden. Zij hangen zich een luipaardvel om, binden aan handen en voeten luipaardnagels en maken zich in den nacht van menschen meester. Gewoonlijk vormen ze wijdvertakte geheime vereenigingen en ontvangen van den leider van den bond het bevel, wien ze dooden moeten. Dat het in de omgeving van Bovoembo gevaarlijk is, bemerken we aan onze dragers. Terwijl ze anders in een verbroken orde marcheerden en dikwijls een hunner vooruitloopt of achterblijft, gaan ze hier in een gesloten rij voorwaarts. Gelukkig blijven onze dragers gezond en vol goeden moed. Geen lijdt er aan voetzweren. Hoe steiler de berg is, hoe luider ze zingen. Gewoonlijk nemen wij bij onze gewone dragers er nog twee mee uit de streek, waar we doorheen trekken. Zij doen dienst als wegwijzers en lossen onze mannen om beurten af. Ook daarin treffen wij het goed, dat geen der vreemde dragers er heimelijk vandoor gaat en zijn last in het kreupelhout langs den weg liggen laat, wat anders bij dragers zoo dikwijls voorkomt.

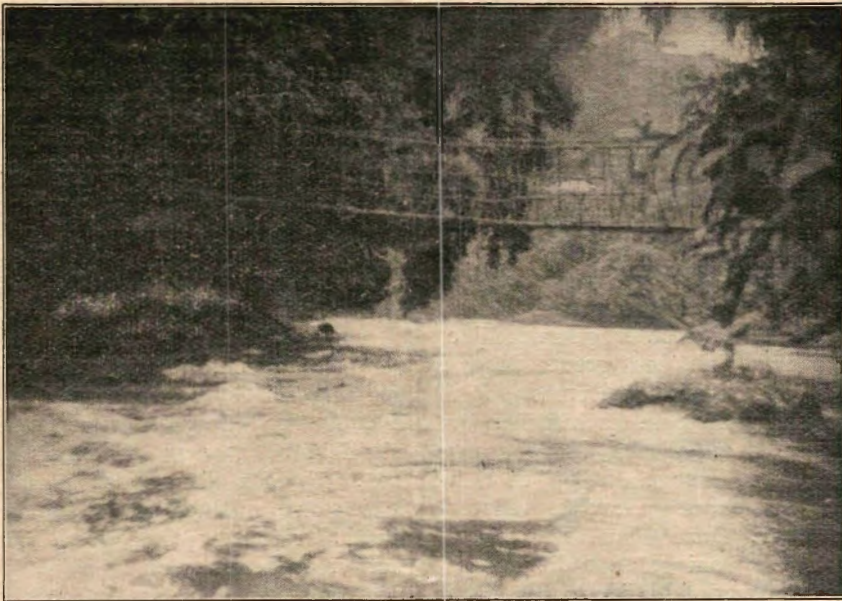
De levensmiddelen voor onze karavaan bekomen we van dorp tot dorp. Veelal betalen we op verlangen der 'negers de waarde in geld. In verscheiden dorpen worden ons als dank voor onze komst en voor de uitgedeelde medicijnen rijkelijk levensmiddelen geschonken. Dit bergland is goed bebouwd. Er zijn hier aanplantingen, die zich over een rij van heuvels uitstrekken en aan de wijnbergen in het vaderland herinneren. Onze dragers wenschen bijna dagelijks vleeschvoeding. Bij de dorpsbewoners probeeren zij zich tegen geld apen- en antilopenvleesch en ook gerookte raten te verschaffen.

Twee dagmarschen van Divegni ver-

wijderd bereiken wij den bovenloop van de N'Goenierivier. Van verre reeds hooren wij het donderen van het water. Als onstuimige bergbeek, door boschrijke oevers omsloten, schiet zij hier bruisend en schuimend tusschen rotsen door met een snelheid, die een oversteken te voet niet veroorlooft. Een ongeveer 25 Meter lange, uit lianen gevlochten hangbrug spant zich hoog in de lucht over deze beek heen. Aan beide zijden zijn boomstammen schuin

is in M'Bigoe op zijn doorreis, vergezeld door zijn vrouw. Daar deze ziek is, houden wij ons hier drie dagen op, om haar te verplegen.

Van M'Bigoe uit wenden wij ons direct naar het Noorden en beginnen daarmede onze terugreis. De weg gaat over met bosch begroeide bergen. Machtige okoenestammen rijzen omhoog! Zulke oerwoudreuzen treft men in de lage streken van Lambarene niet aan. De dorpen, waar we nu doorheen trek-

Hangbrug van lianen over de N'Goenie-rivier.

omhoog tegen de brug opgelegd, waarover men naar de brug moet klauteren.

Na nog weer drie dagen bereiken wij den 700 M. hoog gelegen bestuurszetel M'Bigoe. De wegen zijn hier breed en uitstekend aangelegd en gelijken veel op wegen in het bergland van Europa. Overdag hebben we dikwijls nevel. In M'Bigoe zelf kunnen wij bij het rusten onze mantels niet missen.

Het districtshoofd is op reis. Wij treffen echter een regeeringsambtenaar aan, die toezicht houdt over de beplantingen van het land en proeven neemt met het verbouwen van voedingsgewassen. Hij

ken, behooren tot de grootste, welke we tot nu toe bezochten.

Den 9en Augustus bereiken wij Ghenzamboe, een anderen bestuurszetel, en worden ook hier vriendelijk ontvangen. We zijn nu 900 Meter hoog en kunnen, wanneer de nevel optrekt, uitzicht hebben op den 1000 M. hoogen top, waarover wij in de volgende dagen heen moeten trekken. De paden der inboorlingen, waarlangs wij gaan, leiden niet om den berg heen, of in windingen naar boven, doch stijgen van het dal af recht naar den top toe, om aan de andere zijde weer even stijl naar be-

neden te voeren. Op den top zijn de wegen nat en glad van den aanhoudenden nevel. Het loopen wordt daardoor zeer moeilijk. Menigmaal moeten we over rotsen klauteren. We zien beekbeddingen, tot verweg uit een enkele rotsplaat bestaande, glad en effen als de steenen vloer eener kerk. Wij verheugen ons over het kristalheldere bergwater, dat wij overal vinden en genieten er zelfs van, als de weg urenlang langs zoo'n beekbedding loopt. Bruggen

beweging. Waar vandaan ze het metaal voor de armbanden halen, kan ik niet te weten komen.

Ter consultatie komen patienten met zweren, frambosia, reumatiek, hartziekten, ingewandsziekten, huidziekten, kiespijn en ettelijke longlijders. Ook gevallen van lepra en krankzinnigheid komen voor. Bovendien zien we voor de eerste maal in Afrika kropgezwollen en nog wel een groot aantal.

Vele der patienten moeten eenigen

Brug in het Oerwoud.

vindt men in deze streek zelden. Hier en daar voert een gehakte boomstam over een prachtigen waterval. De dorpen in het gebergte zijn heerlijk gelegen met uitzicht op de omliggende bergtoppen en zijn meestal zeer goed bevolkt. De bewoners zijn hier beter gevoed en houden ook hun kinderen reiner dan die van de lager gelegen landen, waar ze vaak grauw zien van vuilheid.

In een zeker dorp zagen we een zwarten smid aan den arbeid. Twee mannen brachten een primitieve blaasbalg in

tijd onder doktersbehandeling komen, anderen zich aan een operatie laten onderwerpen. Wij hopen dat een goed deel van al deze patienten zich niet door den langen weg zullen laten afschrikken om de hulp onzer artsen te komen inroepen, voor het te laat is.

Dikwijls treft juffr. Schmitz inboorlingen aan, die zij reeds in het ziekenhuis te Lambarene behandeld heeft. Ik ben getuige van een wederzijdsche levendige en vriendelijke begroeting. De oude patienten laten er zich niet van afbrengen om juffr. Schmitz een kip

of ettelijke zoete bananen te schenken.

Nooit zal ik het dorp Mimongo vergeten, waar de inboorlingen hun zielen op den rug dragend naar ons toebrachten.

Hier in het gebergte treffen wij den stam der Baminga's aan. Deze wilden maken wel de oerbevolking van het land uit. Ze zijn nog nomaden, hebben geen aanplantingen en voeden zich uitsluitend met vleesch. Hun gestalte is klein, maar welgevormd. De uitdrukking van het gezicht is dom. Zij wonen in alleenstaande ronde hutten van bladeren vervaardigd. Wij krijgen eenige Baminga's te zien, die door het bestuur gedwongen werden, zich in een dorp te vestigen. Zij zijn allen doot phagedaenische zweren aangestoken.

Een Bamingadorp, dat op bevel van de overheid is gebouwd, treffen we verlaten aan. Het districtshoofd heeft ons reeds vooruit verteld, dat deze nomaden steeds voor een Europeaan op de vlucht gaan.

In een niet door Baminga's bewoond dorp, trekt een met groene takken feestelijk versierde hut onze aandacht. Het is de woonplaats eener vrouw, die een tweeling ter wereld gebracht heeft. Haar leven lang geniet ze daarvoor een bijzondere achting en de tweelingen worden door allen verwend.

Van den 14en Aug. af loopen wij niet meer naar het Noorden, doch wenden ons in rechte lijn naar het Westen naar de N'Goenie toe. Ons doel is Samba. Van daar, beneden de laatste stroomversnelling kunnen wij in een kano naar Lambarene varen. Maar eerst hebben we nog groote en moeilijke dagmarschen te overwinnen. Na vier uur ligt het hooggebergte, waarin we zoo graag vertoefden, achter ons. Na nog eens vier dagen bereiken wij Samba.

Van Samba uit maken wij in een ons ter beschikking gestelde auto over den nieuw aangelegden straatweg langs de stroomversnellingen, een uitstapje naar het 30 K.M. stroomopwaarts gelegen Foegamoe, om de vrouw van het districtshoofd te bezoeken, die eenigen tijd geleden bij ons in het ziekenhuis verpleegd werd. Dit districtshoofd stelt

ons een groote kano, welke in gebruik is voor den dienst tusschen Samba en Lambarene, ter beschikking. In deze kano varen wij dus den volgenden dag van Sindarah stroomafwaarts.

Onze dragers roeien zeer traag, maar we zetten ze niet aan, omdat ze moe zijn en de sterke strooming ons in elk geval goed vooruit brengt. Anderhalven dag hebben we noodig, om de 130 K.M. af te leggen.

Omstreeks het middaguur van den 23en Aug. varen we de Ogowe in en van daaruit duurt het nog twee uur voor we te Lambarene aan zullen komen.

Dicht bij het ziekenhuis komt er plotseling leven in onze roeiers. Zingend en schreeuwend slaan ze het water met de riemen. De kano vliegt vooruit. Onophoudelijk toetert een hunner op een antilopenhoorn, dien hij onderweg gevonden heeft. Door het lawaai opgeschrokken komen de bewoners van het ziekenhuis naar den oever, nog vóór ze uit de verte herkennen kunnen, wie er in de kano zitten. Na het landen is het zaak de wacht te houden bij het uitladen, opdat er in het gedrang niets gestolen wordt.

Een groote vreugde is het voor onze dragers, dat ze het muskietennet en de deken, die ze voor de reis ontvingen, als hun eigendom mogen behouden.

Naar onze berekening hebben wij in deze acht weken 800 K.M. te voet en meer dan 300 K.M. te water afgelegd. De kleine nederzettingen niet meegeteld, hebben we ongeveer zoo dorpen bezocht en een groot aantal zieken gezien en behandeld. Boven verwachting is deze reis loonend geweest.

Het goede dat we aan veel menschen konden doen, weegt rijkelijk op tegen de uitgaven, die de reis meebracht en tegen onze inspanning.

VAN REGEN EN MOOI WEER ONDER DEN AEQUATOR

door Albert Schweitzer.

—o—

Onze weersomstandigheden zijn daardoor bepaald, dat Lambarene op het Zuidelijk halfrond ligt vlak in de nabijheid van den aequator.

In bijzonderheden ontwikkelt zich de gang van zaken wat het weer betreft, in den loop van het jaar op de volgende wijze.

Met Nieuwjaar bevinden wij ons in het korte droge jaargetijde. Dan is het zomer. De Kerstdag, wanneer de zon het diepst in het Zuiden staat, is onze Johannesdag. Dit korte, droge jaargetij is niet heelemaal regenloos. Hier en daar valt er een onweer. De hitte is reeds sterk en neemt met den dag toe, Februari is onze Augustusmaand. Einde Februari, soms reeds vroeger, beginnen onze herfstregens. Maar het wordt niet kouder, integendeel steeds warmer. Vroeg in het jaar, wanneer dag en nacht even lang zijn, staat de zon vlak boven den aequator. Gewoonlijk heerscht in deze maanden windstilte. Dagenlang roert zich geen blad aan de boomen. Ook 's nachts is het ontzettend warm, omdat de vele waterdamp, die op de aarde ligt, de afkoeling der aarde verhindert.

Tengevolge der vele onweders stijgt het water in de rivier en treedt deze buiten haar oevers. Maar een overstroming veroorzaakt hier niemand zorgen. Het water kan geen velden en weiden vernielen, geen straten en dijken omwelen, omdat deze allen er niet zijn. Alle menschelijke nederzettingen liggen op een hoogte.

Einde Maart verlaten ons de zwaluwen, eind April beginnen de sinaasappels, die in November bloeiden, rijp te worden.

Tegen midden Mei, zien wij 's mor-

gens de nevels hangen, die het begin van het droge jaargetijde aankondigen. Gewoonlijk worden zij omstreeks den 15en Mei overal opgemerkt. Op denzelfden dag neemt men tegen elf uur 's morgens een lichten, misschien slechts een kwartier aanhoudend, koelen wind uit het Zuiden waar. Nu zijn de dagen der ondukbare hitte geteld. De onweders worden van lieverlede zeldzamer. Ook brengen zij meer storm, bliksem en donder dan regen. In de eerste helft van Juni blijven zij heelemaal weg. Nu begint ook de lichte koele wind uit het Zuiden geregelder te waaien.

Nu is het tijd om den tuin in orde te brengen. Slechts in het droge jaargetij kan men in een tuin kweeken. In den tijd der onweders worden de planten door de regens, die op wolkbreuken gelijk, tegen den grond geslagen en verrotten. En nu moet er snel gewerkt worden. De tuin moet zijn opbrengst afgeleverd hebben, voor de regen in October weer komt, anders is alle moeite voor niets geweest. Hoe dikwijls is onze groente of kool verrot, voor wij er iets van in de soep konden gebruiken, daar de regens begonnen voor alles voldoende gegroeid was.

Aardappelen kunnen wij hier niet verbouwen. Komen zij toevallig eens op, dan schieten ze in 't loof, zonder dat er zich knollen vormen. Aan het planten van den wijnstok valt evenmin te denken. Erwtten brengen geen oogst op.

Wij bepalen ons dus tot salade, boonen, groenten, radijsjes, bieten en tomaten, hoewel deze laatste zelden goed gedijen. Dikwijls merken we echter, dat de in Europa bestelde zaden door vochtigheid bedorven zijn, ook wanneer ze in goed gesloten glazen buizen verpakt waren. Dan zijn er twee of drie weken verloren en we moeten probeeren bij andere Europeanen stekken te krijgen.

Doordat het niet regent, moet de tuin dagelijks begoten worden. Daarom

legt men hem zooveel mogelijk aan in de nabijheid der rivier. Bij het begieten moet men zelf tegenwoordig zijn, anders vergenoegen de negers, wien deze arbeid opgedragen wordt, er zich mee, den grond slechts oppervlakkig vochtig te maken. Bananen-aanplantingen en maniokstruiken bieden weerstand aan den regen en brengen het heele jaar vrucht voort. Van de maniokstruik is niet de vrucht, doch slechts de knolachtige wortel eetbaar.

Mais wordt in het begin der beide regentijden gezaaid en rijpt ook in deze tijden. Men eet de mais groen als groente. Zoo vervangt ze de erwten.

De oliepalm en de broodvruchtboom dragen van October tot Juni. Gedurende het droge jaargetij vindt men zelden rijpe vruchten aan deze boomen.

De oude regel der boeren: „Wanneer de dagen beginnen te lengen, vlucht de winter”, geldt ook hier, hoewel onze kortste dag de Johannisdag van Europa is. Op dezen dag staat de zon het meest Noordelijk. Trouwens het onderscheid tusschen korte en lage dagen bedraagt hier slechts ongeveer twintig minuten. Na den Johannisdag begint het dus hier, voor onze begrippen, koeler te worden. Dan moeten van de ziekenbarakken des nachts de ramen en deuren gesloten worden, omdat de menschen anders tegen den morgen bevrozen, hoewel de thermometer ook in den nacht niet veel onder 20° staat. Slechts heel zelden wordt het overdag zoo koel, dat ik eraan denk, een kakijas aan te trekken. Gewoonlijk loopt men hier in hemdsmouwen.

Ten opzichte van zomer en winter gedragen zich niet alle gewassen hetzelfde. Vele bloeien reeds in het begin van den winter en dragen vrucht aan het eind daarvan. Die nuttigste van deze winterboomen is de mangoboom met zijn groote peervormige vruchten. Van deze vruchten is alleen eetbaar het eenigszins naar terpentijn smakende

draderige vleesch, dat in een dunne laag den grooten steen omgeeft.

Einde Juni beginnen de zandbanken in de rivier naar boven te komen. Gewoonlijk kunnen wij ons Johannesvuur op een juist te voorschijn gekomen stukje zandbank aanrichten.

Doordat de moerassen en de kleine waterloopen uitdrogen, moeten alle vischen zich in de grootere rivieren terugtrekken. Juli en Augustus vindt in het ondiepe water de grootste vischvangst met werp- en sleepnetten plaats. In hoofdzaak worden daarbij middelgrootte karpers gevangen die onmiddellijk boven groote vuren gedroogd worden, om ze te kunnen bewaren.

Ondanks dat er nu maandenlang geen regen valt, blijven de bosschen groen. Ook het gras verdort niet heelemaal. Daar de lucht vochtig is, geeft de grond zijn vochtigheid niet af. De loofboomen wisselen ook niet opeens van blad. Het heele jaar door vallen er bladeren af en worden door nieuwe vervangen. Nooit is een boom kaal. Aan verbazend groote kapokboomen kan men waarnemen, dat eenige der groote takken loof en vruchten dragen, terwijl bij andere die bloeien het loof pas begint te komen.

Een blauwe hemel zien we van eind Juni tot einde Juli zelden. Gestadig is hij grauw, zooals bij ons op een donkeren Novemberdag. Vaak is het zoo donker, dat men het lezen en schrijven moet opgeven.

In Augustus begint de zon weer door te breken. Einde September vangen heel lichte avondregens aan. Nu zijn we voortdurend in angst, of deze niet sterker worden. Want onze tuin heeft nog veertien dagen noodig om zijn opbrengst af te leveren. Van den dag af, dat het eerste, werkelijke onweer plaats heeft, eten wij alle kool op, al heeft deze dan pas heel kleine kroppen gevormd. Anders is ze tot verrotten veroordeeld.

Bewaren kunnen we de vruchten van

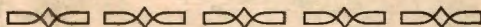
den tuin en de boomen niet. Jaloersch denken we in den herfst aan de boeren thuis, die hun aardappelen en hun kool in den kelder brengen en appelen en perer. op stroo leggen. Doordat men hier geen voedsel bewaren kan, hebben de negers zich nooit op kweken toegelegd. Voortdurend werden ze door den strijd om voedsel bezig gehouden. Daarentegen hebben ze de zware zorgen voor het voedsel, zooals den Europeanen beschoren is, nooit gekend. Misgewas bestaat hier niet. Wie zijn bananen, zijn maniok en zijn maïs plant en nauwgezet het onkruid tracht baas te blijven en de wilde zwijnen en olifanten buiten de tuinen te houden, kan met zekerheid verwachten, dat zijn land hem het noodige zal opbrengen. Maar het voedsel, dat de tropische grond opbrengt is lang niet zooveel als bij ons thuis. Aardappelen en graan kunnen door niéts vervangen worden. Daarom zijn de menschen hier in den grond der zaak toch niet voldoende gevoed, vooral ook, doordat zij geen boter en kaas hebben. De tse-tse vliegen maken het ons hier onmogelijk er melkkoeien op na te houden. Ook de geiten gedijen eigenlijk slechts, wanneer Europeanen ze verzorgen en ze met vlijt behoeden voor schurft.

Reeds in het begin van September is het koele windje van de Zuidpool afkomstig geheel weggebleven. Nauwelijks zijn in October de eerste zware regens nedergevallen, of het wordt weer ondragelijk heet. Met zorg denkt nu ieder van ons er aan, hoe hij de nu volgende acht heete maanden doorkomen zal. Dan komen ook reeds de eerste zwaluwen uit het Noorden. Zij manen ons aan, hen te gedenken, die nu de nog grootere zorg hebben, om zich voor de koude te beschermen.

Hoe dikwijls vertel ik den negers van de arme menschen in Europa, die den geheelen dag vuur moeten hebben en dat ze het daarvoor noodige hout

koopen moeten. Zonder het te kunnen begrijpen, luisteren ze toe. Ze kunnen het niet begrijpen, dat er ginds geen bosch is, waaruit ieder zooveel brandhout halen kan, als hij wil.

Met Kerstmis, wanneer de met lichtjes opgesierde palmboom de Kersteden vervangt, worden we overvallen door heimwee naar het besneeuwde bosch en het veld, dat onder zijn witte dek uitrust. Dat wij hier zooveel gauwer moe worden dan in Europa, ligt er niet alleen aan, dat wij onder zon en hitte lijden, maar ook aan het feit, dat we hier leven in een nooit tot rust komende natuur.

WIE HELPT?

Het voorbeeld om stuivertjes op te sparen voor Schweitzers ziekenhuis begint navolging te vinden. Zelfs kinderen zenden wel eens iets uit hun spaarpot uit medelijden met de huleplooze, zieke negers. Ook uit de busjes der catechisanten bereiken ons wel eens giften. In enkele kerken werd een collecte gehouden. Mogen velen deze voorbeelden navolgen.

Elke gift is welkom, maar een jaarlijksche bijdrage nog veel meer. Van een vleugje bewoogendheid kan het werk niet bestaan. Onze hulp moet blijvend zijn.

Permanent adres van Dr. Schweitzer.

Het permanente adres van Dr. Albert Schweitzer is: **Günsbach bij Münster, Eizas, Frankrijk.** Van hier uit worden de brieven steeds en overal heen, ook naar Afrika, opgezonden.

Giften.

Giften uit Holland kunnen op het Postgironummer 28469 van **J. Eigenhuis, Vonderlaan 22, Apeldoorn** gestort worden, met vermelding s.v.p. van het doel. Deze verzorgt voor Holland de zaken, het ziekenhuis betreffende, ook de financieele.

Giften neemt ook in ontvangst: **Dr. Hans Baur, predikant te Bazel**, Leonhardsgraben 63, Zwitserland, Postscheck-konto V 5204, met aanduiding „Für das Spital von Dr. Albert Schweitzer“.

Inlichtingen.

Inlichtingen omtrent alles, wat het ziekenhuis te Lambarene en Dr.

Schweitzer betreft, verstrekt **Mevr. Emmy Martin, Straatsburg**, 2 rue des greniers, Elzas.

Holland en Lambarene.

Niet alleen financieel heeft ons land het ziekenhuis van dr. Schweitzer steeds gesteund, maar het doet dit thans ook met de daad.

Zuster van den Steen uit Santpoort is na 2 jaar toegewijd werken weer naar Holland teruggekeerd. Dit voorjaar vertrok Dr. van der Elst met zijn vrouw er heen. Beiden maken het best en arbeiden er met lust. Thans in November zal een andere jonge arts er heen vertrekken. met zijn vrouw, de heer en mevr. Bonnema uit Odoorn.

Onlangs verscheen: CULTUUR EN ETHIEK

Cultuur-Philosophie - Tweede deel - door **Prof. Dr. Albert Schweitzer**
Vertaald door J. EIGENHUIS. Ing. f 4.50. Geb. f 5.25.

PROF. ALBERT SCHWEITZER heeft in dit boek de tragedie beschreven van het zoeken tot op onzen tijd naar een wereldbeschouwing. Zelf slaat hij een nieuwen weg naar een wereldbeschouwing in. Waar 't Westersche denken zijn doel niet bereikt, wijl het zich niet resoluut waagde in de woestijn van twijfel aan de mogelijkheid om de wereld te kennen, doorwandelt hij deze woestijn met een rustig gemoed.

Een eenvoudig wegbereider eener nieuwe renaissance wenscht ALBERT SCHWEITZER te zijn, het geloof aan een nieuwe menschheid als een fakkel in onzen donkeren tijd slingerend.

Reeds eerder verschenen werken van Prof. DR. ALBERT SCHWEITZER:
Verval en wederopbouw der Cultuur. Cultuur-Philosophie. Eerste deel.

Aan den Zoom van het Oerwoud. Vijfde druk. Ing. f 1.90. Geb. f 2.40.
Opnieuw naar Lambarene. Tweede druk. Ing. f 1.90. Geb. f 2.50.
Bouwen in het Oerwoud. Ing. f 1.50. Geb. f 1.90.
Uit mijn jeugd. Derde druk. Ing. f 1.—. Geb. f 1.50.
Het Christendom en de Wereldgodsdiensten. Tweede druk. Ing. f 1.50. Geb. f 1.90.

Tevens verscheen een boek over ALBERT SCHWEITZER door JAN EIGENHUIS.
Ing. f 2.90. Geb. f 3.50.

UITGAVEN H. D. TJEENK WILLINK & ZOON N.V. — HAARLEM.